

З'їзди, конференції, наради

ҐРУНТОВИЙ ПОКРИВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

5 грудня 2023 р. в ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського» було проведено міжнародну науково-практичну конференцію **«Ґрунтовий покрив України в умовах воєнних дій: стан, виклики, заходи з відновлення»**, в якій взяли участь понад 250 учасників, з них більше 20 — із зарубіжних країн. Захід зареєстровано на Інтерактивній глобальній карті подій ФАО, присвячених Всесвітньому дню ґрунтів (World Soil Day) 2023. Конференцію проведено в рамках грантового проєкту Національного фонду досліджень України «Оцінювання впливу збройної агресії на стан чорноземів і розроблення заходів для прискореного відновлення родючості ґрунтів у контексті забезпечення продовольчої безпеки» конкурсу «Наука для відбудови України у воєнний та повоєнний періоди» за підтримки Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) та журналу «Journal of Innovations and Sustainability». Конференцію проведено на онлайн платформі ZOOM та Facebook. Її мета — привернути увагу до стану ґрунтового покриву, який зазнав руйнації, механічної, фізичної, хімічної, фізико-хімічної та біологічної деградації, забруднення, засмічення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, оцінити збитки, завдані земельному фонду та ґрунтовим ресурсам країни, а також наслідки руйнації дамби Каховської ГЕС.

Зі вступним словом до учасників конференції звернувся віцепрезидент НААН, доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААН А.С. Заришняк, який відзначив роль ґрунтових ресурсів у забезпеченні продовольчої безпеки, де Україна є одним із провідних лідерів у світі, наголосив на значних деградаційних процесах унаслідок воєнних дій, зазначивши, що наймасштабніше постраждали саме чорноземи.

Доповідач акцентував ще на одній національній проблемі — руйнації Каховського водосховища, яка охопила безпосередньо зрошувані в минулому ґрунти і прилеглі ґрунти. Зосереджено увагу також на стані наукових об'єктів, науково-дослідних господарств, стаціонарних польових дослідів і дослідних полігонів. Визначено напрями раціонального використання ґрунтових ресурсів, відновлення родючості ґрунтів, запропоновано розпочати розроблення нормативно-правових і нормативних актів оцінювання якості ґрунтів, комплексних заходів та механізмів відновлення порушених ґрунтів, які мають бути включені до Плану відновлення України, законодавчих і нормативно-правових актів, державних, регіональних програм та програм територіальних громад.

З привітаннями виступили: перший заступник Міністра аграрної політики та продовольства України Тарас Висоцький, керівник напрямку земельної реформи Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) (США) Сергій Кубах, начальник відділу землеробства, насінництва, інженерно-технічної роботи та охорони праці управління виробництва сільськогосподарської продукції Департаменту агропродовольчого розвитку Харківської обласної військової адміністрації Оксана Феदिшина. Від міжнародних організацій учасників конференції привітали експрезидент, представник Міжнародного союзу ґрунтознавців Лаура Берта Рейес Санчес (Мексика), уповноважений представник Секретаріату Глобального ґрунтового партнерства, провідний фахівець Департаменту землі та води Продовольчої та сільськогосподарської Організації Об'єднаних Націй (ФАО) (Італія) Наталія Родрігес.

Відбулося засідання 4-х секцій за тими напрямами: вплив збройної агресії

і воєнних дій на земельні та ґрунтові ресурси України; оцінювання стану, шкоди та збитків; заходи з відновлення здоров'я ґрунтів; нові виклики, оцінка наслідків підриву дамби Каховської ГЕС для ґрунтового покриву та шляхи їх подолання.

На конференції було наголошено на масштабах та інтенсивності прояву деградаційних процесів у ґрунтах України, зокрема в межах окремих територіальних громад Харківської області, що представлено цифровими картами впливу воєнних дій на ґрунти України, Харківської області та Харківського району, посиленні вітроерозійних процесів у зоні бойових дій, на основних методичних підходах до визначення збитків, завданих продуктивним землям України, зосереджено увагу на основних положеннях системи класифікації та оцінювання ступеня деградації ґрунтів, спричиненої бойовими діями, системи екологічного моніторингу земель сільськогосподарського призначення з використанням наземних і дистанційних методів дослідження, показано території Харківської області, які зазнали хімічного забруднення. Визначено основні напрями відновлення ґрунтового покриву та родючості ґрунтів на законодавчому, нормативно-правовому, нормативно-методичному рівнях з урахуванням міжнародних принципів. Запропоновано концептуально-методологічні й технологічні підходи щодо відновлення пошкоджених ґрунтів і ґрунтового покриву шляхом оптимізації структури земельних угідь, консервації деградованих та малопродуктивних земель, впровадження технологій з рекультивативної та ремедіаційної пошкоджених бойовими діями ґрунтів, а також технології точного землеробства. Наголошено на необхідності проведення агрохімічного оцінювання вітчизняних агрогрод, донних відкладень із рибогосподарських водойм та інших сировинних ресурсів стосовно їх придатності для виробництва добрив, розширення обсягів виробництва та застосування органічних і органо-мінеральних добрив, ґрунтополіпшувачів із меліоративним та удобрювальним ефектом для відновлення пошкоджених під час воєнних дій ґрунтів та підвищення їхньої родючості.

Порушено проблему щодо наслідків руйнування дамби Каховської ГЕС, пошкоджен-

ня ґрунтового покриву, що підтверджено цифровою картою зони впливу негативних наслідків руйнування Каховської ГЕС на ґрунтовий покрив. Показано масштаби екологічних збитків і подано пропозиції стосовно повоєнної відбудови аграрного сектору південних регіонів України.

Міжнародні організації представляли: Координатор програми розмінування та відновлення земель, ФАО Україна Тіфані Лукас, яка виступила з доповіддю «Досягнення та ключові цілі проєкту WFP/FAO: Ініціатива з розмінування та реабілітації ґрунтів у Харківській області», де представлено моделі для ідентифікації забруднення ґрунтів та зменшення ризиків, а також заходи з відновлення родючості ґрунтів. Доктор Венделін Вічтман, Фонд Міхаеля Зуккова, партнер Greifswald Mire Center (Німеччина) виступив з доповіддю «Економічні можливості повторного зволоження (або перезволоження) забруднених торфовищних ґрунтів в Україні», у якій відзначив роль і значення торфових ґрунтів як резервуара органічного ґрунтового вуглецю, а також порушив питання доцільності залуження торфових ґрунтів з метою зниження інтенсивності викидів парникових газів. Відзначив необхідність проведення екологічної рекультивативної торфових ґрунтів, пошкоджених бойовими діями, тобто виведення їх із землекористування для збереження запасів вуглецю як одного з індикаторних показників здоров'я ґрунту, та запропонував розпочати розроблення механізму фінансового забезпечення компенсації агровиробникам.

У завершальному виступі конференції академік НААН С.А. Балюк визначив стратегічні пріоритетні завдання та заходи щодо відновлення ґрунтового покриву України та родючості ґрунтів на загальнодержавному, регіональному рівнях та на рівні територіальних громад, над якими працюють науковці ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О.Н. Соколовського».

За підсумками конференції ухвалено Резолюцію міжнародної науково-практичної конференції «**Ґрунтовий покрив України в умовах воєнних дій: стан, виклики, заходи з відновлення**» й запропоновано звернутися до Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету

Міністрів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Держекоінспекції України з пропозицією щодо розроблення такої системи заходів, яка забезпечить:

- проведення суцільного ґрунтового обстеження на деокупованих та небезпечних територіях з урахуванням наслідків збройної агресії російської федерації проти України на оновлених методологічних і технологічних засадах, гармонізованих із сучасною європейською практикою;

- створення та впровадження дієвої системи сучасного моніторингу ґрунтового покриву країни в кооперації з Європейською ґрунтовою обсерваторією (EUSO) і поєднанні з агрохімічною паспортизацією земельних ділянок для подальшого інтегрування в систему ґрунтового моніторингу ЄС із залученням Європейських засобів дистанційного зондування для розроблення дієвого інформаційного забезпечення у сфері використання та охорони ґрунтів;

- удосконалення законодавчого та нормативно-правового забезпечення охорони ґрунтів та його гармонізація з європейським ґрунтовим законодавством;

- законодавче закріплення обов'язкового розроблення проєктів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін і впорядкування угідь, та внесення пропозиції стосовно істотного оновлення Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням;

- удосконалення «Методики визначення розміру шкоди, завданої землям і ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану» та «Методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії російської федерації» стосовно визначення завданої шкоди за одночасного прояву всіх видів деградації ґрунтів;

- удосконалення нормативного та нормативно-методичного забезпечення реабілітації пошкоджених земель — розроблення нормативів оптимального співвідношення

земельних угідь, якості ґрунтів, деградації земель та ґрунтів, пошкоджених нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів, їх гармонізації з нормативами Європейського Союзу, досягнення нейтрального рівня деградації ґрунтів;

- розроблення Стратегії та Концепції використання земель сільськогосподарського призначення, пошкоджених унаслідок руйнування дамби Каховської ГЕС, проєкту Програми післявоєнного оздоровлення та відновлення ґрунтів на деокупованій території південно-східного регіону України та реалізація Плану першочергових заходів використання земель, постраждалих унаслідок руйнування Каховської ГЕС;

- удосконалення Плану заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні нормативів екологічно безпечного зрошення, осушення, управління водополивами та водовідведенням, а також проведення державного моніторингу навколишнього природного середовища зрошуваних та осушуваних земель;

- поліпшення інформаційного забезпечення у сфері охорони та менеджменту ґрунтів шляхом формування баз ґрунтових даних і запровадження автоматизованих цифрових технологій; активізація інформаційної взаємодії Українського ґрунтового інформаційного центру з Державним земельним кадастром та Геоінформаційним порталом України, налагодження співпраці з Європейською ґрунтовою обсерваторією;

- розроблення системи управління використанням і охороною ґрунтів через створення Державної служби охорони і моніторингу ґрунтів, Стратегії та Концепції відновлення ґрунтів, що пошкоджених унаслідок від збройної агресії російської федерації;

- реалізацію заходів Оновленого національно визначеного внеску України до Паризької угоди до 2030 року щодо розроблення економічного механізму стимулювання переведення малопродуктивних і деградованих земель до природних екосистем та виконання міжнародних зобов'язань України стосовно скорочення викидів парникових газів, опрацювання механізмів утримання вуглецю та інших компонентів у ґрунті та впровадження низьковуглецевих технологій;

- внесення змін та доповнень до проєкту Стратегії розвитку галузі землеробства України до 2030 року щодо надання екосистемних послуг ґрунтами, ґрунтово-інформаційного забезпечення диференціації агротехнологій і заходів з охорони ґрунтів у землеробстві та агрохімічне забезпечення цієї галузі, зокрема імпортозаміщення добрив та інших агрохімікатів за рахунок вітчизняних ресурсів, використання європейських принципів, підходів і практик застосування добрив для сталого розвитку сільських територій;

- використання міжнародного досвіду природо-ґрунтоохоронної діяльності та землекористування на територіях, де відбувалися бойові дії;

- формування та реалізацію за підтримки міжнародних організацій масштабного пілотного проєкту реабілітації пошкоджених унаслідок бойових дій сільськогосподарських земель, наприклад у Харківській області (понад 600 тис. га) з використанням зарубіжного досвіду та залученням експертів світового рівня;

- розроблення проєкту Глобальної міжнародної угоди щодо захисту, збереження та сталого управління чорноземами, реалізація пілотного проєкту рекарбонізації

чорноземів, пошкоджених через бойові дії, за участі Міжнародної мережі чорноземних ґрунтів, Глобального ґрунтового партнерства ФАО та Міжнародного інституту чорноземів (КНР);

- врахування результатів обстеження пошкоджених унаслідок бойових дій ґрунтових ресурсів України у підготовці Доповіді ФАО про стан ґрунтових ресурсів світу (2025);

- актуалізування наукових досліджень з відновлення деградованих ґрунтів, істотне підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення польових та лабораторно-аналітичних робіт із залученням зарубіжної матеріальної і технічної підтримки.

Прийнято звернення до МОН України про відновлення підготовки фахівців-ґрунтознавців у закладах вищої освіти України з введенням до переліку спеціальностей галузі 20 «Аграрні науки та продовольство» спеціальності «Ґрунтознавство і охорона ґрунтів».

Балюк С.А.,
доктор сільськогосподарських наук,
професор, академік НААН
Шимель В.В.,
кандидат сільськогосподарських наук
ННЦ «Інститут ґрунтознавства
та агрохімії імені О.Н. Соколовського»